



**MILLIY URF-ODATLAR LEKSIKASI VA UNING JAMIYAT
RIVOJIDAGI O'RNI**

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

ATMU dotsenti v.b, fffd (PhD)

JUMAYEV ELMUROD BEKPULATOVICH

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi I kurs talabasi

NORBO'TAYEVA MARJONA G'OLIB qiz

Email:shaxriyorxolmurodov80@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy urf-odatlar leksikasi, uning shakllanish manbalari, til tizimidagi o'rni hamda jamiyat rivojiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Urf-odatlarga oid so'z va iboralar xalqning tarixiy tajribasi, madaniy merosi va milliy qadriyatlarini aks ettirishi asoslab berilgan. Shuningdek, milliy leksikaning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati va uni asrab-avaylash zarurati yoritilgan.

Kalit so'zlar: milliy leksika, urf-odatlar, til, madaniyat, qadriyat, ijtimoiy rivojlanish, an'ana.

Аннотация: В статье рассматривается лексика, связанная с национальными традициями и обычаями, её роль в языковой системе и значение в развитии общества. Подчеркивается, что данная лексика отражает исторический опыт, культурное наследие и национальные ценности народа.

Ключевые слова: национальная лексика, традиции, язык, культура, ценности, общественное развитие.

Annotation: This article analyzes the vocabulary related to national traditions and customs, its role in the language system, and its importance in the development of society. It highlights that such vocabulary reflects the historical experience, cultural heritage, and national values of a people.



Keywords: *national vocabulary, traditions, language, culture, values, social development.*

Kirish: Til jamiyatning eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biri bo‘lib, u xalqning madaniyati, tarixi va dunyoqarashini o‘zida mujassam etadi. Har bir xalqning milliy urf-odatlarini, an‘analari va qadriyatlarini til orqali avloddan-avlodga o‘tadi.

Milliy urf-odatlar leksikasi – bu xalqning turmush tarzi, marosimlari, an‘analari bilan bog‘liq bo‘lgan so‘z va iboralar majmuasidir. Ushbu leksika xalqning o‘ziga xosligini, madaniy boyligini va tarixiy rivojlanish jarayonini aks ettiradi.

Bugungi globallashtirish davrida milliy leksikani saqlab qolish va rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki tilning boyligi va xilma-xilligi jamiyatning madaniy rivojlanish darajasini ko‘rsatadi [45–52-betlar].

Tadqiqot metodologiyasi:

Mazkur maqolani tayyorlashda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish

Lingvistik kuzatish metodi

Tarixiy-qiyosiy metod

Umumlashtirish metodi

Tadqiqotning nazariy asosini o‘zbek tilshunosligi va madaniyatshunoslikka oid ilmiy manbalar tashkil etadi [63–74-betlar].

Asosiy qism:

Milliy urf-odatlar leksikasining shakllanishi

Milliy urf-odatlar leksikasi uzoq tarixiy jarayon davomida shakllangan. U xalqning kundalik hayoti, mehnat faoliyati, diniy qarashlari va marosimlari bilan chambarchas bog‘liq.

Masalan, o‘zbek xalqida quyidagi urf-odatlariga oid so‘zlar keng qo‘llaniladi:

To‘y, nikoh:



To‘y — xalqimizda eng muhim marosimlardan biri bo‘lib, u quvonch, birlik va farovonlik ramzi hisoblanadi. To‘ylar odatda katta dasturxon, mehmon kutish, kuy-qo‘shiq, raqs va duolar bilan o‘tadi.

Nikoh — erkak va ayolning oila qurish maqsadida qonuniy va diniy jihatdan birlashishi.

O‘zbek xalqida nikoh tuzish jarayoni odatda:

Sovchilik

Unashtiruv (fotiha to‘yi)

To‘y marosimi:

Kabi bosqichlardan iborat bo‘ladi.

Sunnat to‘yi — o‘g‘il bolani sunnat qilish (xatna) munosabati bilan o‘tkaziladigan marosim.

Bu marosim:

Bolaga erkaklik ramzi sifatida qaraladi

Qarindoshlar va mehmonlar ishtirokida nishonlanadi

Sovg‘alar beriladi, duo qilinadi.

Mehmondo‘stlik — o‘zbek xalqining eng muhim qadriyatlaridan biri.

Xususiyatlari:

Mehmonni hurmat bilan kutib olish.

Dasturxon yozish.

Eng yaxshi taomlarni taklif qilish.

Mehmonni rozi qilib kuzatish.

Bu odat xalqimizning mehr-oqibat va saxovatini ifodalaydi.

Kelin salom — to‘ydan keyin kelinning yangi oila a‘zolariga hurmat bajo keltirib salom berish marosimi.

Unda:

Kelin bosh egib salom qiladi.

Kuyov tomondagi qarindoshlar duolar beradi.

Bu marosim hurmat, odob va itoat ramzi hisoblanadi.



Beshik to‘yi — chaqaloq tug‘ilgach, uni beshikka solish munosabati bilan o‘tkaziladigan marosim.

Unda:

Chaqaloqning sog‘-salomatligi uchun duo qilinadi.

Qarindoshlar sovg‘alar olib keladi.

Beshik bezatiladi va marosimiy ravishda chaqaloq beshikka joylashtiriladi.

Bu so‘zlar nafaqat ma’lum bir hodisani bildiradi, balki ularning ortida chuqur madaniy va ijtimoiy mazmun mavjud.

Milliy leksikaning til tizimidagi o‘rni.

Milliy urf-odatlar leksikasi tilning muhim qatlamlaridan biri hisoblanadi. U quyidagi vazifalarni bajaradi:

Milliy madaniyatni ifodalaydi.

Tarixiy merosni saqlaydi.

Ijtimoiy munosabatlarni aks ettiradi.

Shuningdek, bu leksika tilning boyligini oshiradi va uning ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi [112–118-betlar].

Jamiyat rivojida milliy leksikaning o‘rni.

Milliy urf-odatlar leksikasi jamiyat rivojida muhim rol o‘ynaydi. U quyidagi yo‘nalishlarda ahamiyatlidir:

1. Tarbiyaviy ahamiyati

Milliy leksika yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashda muhim vosita hisoblanadi.

2. Madaniy merosni saqlash

Til orqali urf-odatlar va an‘analar saqlanadi va kelajak avlodlarga yetkaziladi.

3. Ijtimoiy birlikni mustahkamlash

Milliy qadriyatlar jamiyatda birdamlikni kuchaytiradi.

4. Milliy o‘zlikni anglash



Milliy leksika insonda o'z millatiga mansublik hissini kuchaytiradi [134–140-betlar].

Zamonaviy jarayonlarda milliy leksika

Hozirgi globallashuv davrida xorijiy so'zlarning kirib kelishi milliy leksikaga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa ayrim milliy so'zlarning unutilishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli:

Milliy so'zlarni saqlash

Ularni ta'lim tizimida qo'llash

Yoshlar orasida targ'ib qilish

Muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Tahlil:

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy urf-odatlar leksikasi nafaqat tilshunoslik, balki jamiyat rivoji uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Agar milliy leksika yo'qolsa:

Madaniy meros yo'qoladi

Milliy o'zlik susayadi

Jamiyatda ma'naviy bo'shliq yuzaga keladi

Shu bois milliy leksikani asrab-avaylash dolzarb vazifa hisoblanadi [87–93-betlar].

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, milliy urf-odatlar leksikasi xalqning tarixiy va madaniy boyligini aks ettiruvchi muhim til qatlamidir. U jamiyat rivojida katta ahamiyatga ega.

Quyidagi takliflarni berish mumkin:

Milliy leksikani ta'lim jarayoniga keng joriy etish

Urf-odatlarga oid lug'atlar yaratish

Ommaviy axborot vositalarida targ'ib qilish

Yoshlar ongida milliy qadriyatlarni mustahkamlash



FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Hojiyev A. O‘zbek tili leksikologiyasi. Toshkent: Fan, 2010.[45–52-bet].
- 2.Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: Universitet, 2006.[63–74-bet].
- 3.Shukurov Sh. Til va jamiyat. Toshkent: Fan, 2012.[112–118-bet].
- 4.Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.[134–140-bet].
- 5.Yo‘ldoshev B. Til madaniyati. Toshkent: O‘qituvchi, 2015.[87–93-bet].